

Nr 148.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 467) om viss begränsning av legitimation som tandläkare, m. m.; given Stockholms slott den 8 mars 1946.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet hållna protokoll vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att

dels, jämlikt § 87 regeringsformen, antaga härvid fogat förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 467) om viss begränsning av legitimation som tandläkare,

dels ock bifalla det förslag i övrigt, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gustav Möller.

Förslag

till

Lag

angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 467) om viss begränsning av legitimation som tandläkare.

Härigenom förordnas, att lagen den 30 juni 1943 om viss begränsning av legitimation som tandläkare, vilken gäller till och med den 30 september 1946, skall äga fortsatt giltighet till och med den 30 september 1948.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 22 februari
1946.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, QUENSEL, ERLANDER, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG.

Efter gemensam beredning med cheferna för justitie-, finans- och ecklesiastikdepartementen anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, fråga angående *tillgodoseende i fortsättningen av behovet av tandläkare inom folktandvården* samt anför därvid följande.

I syfte att tillgodose behovet av tandläkare inom folktandvården vidtogos år 1943 särskilda åtgärder. Sålunda stadgades genom *lagen den 30 juni 1943 (nr 467) om viss begränsning av legitimation som tandläkare*, att medicinalstyrelsen, där tandläkare icke äro att tillgå för tjänstgöring inom folktandvården, vid meddelande av sökt legitimation som tandläkare äger begränsa legitimationen att avse allenast rätt att utöva tandläkaryrket såsom innehavare av eller vikarie å tjänst inom sådan tandvård. Dylig begränsning må dock ej gälla längre än intill dess sökanden fullgjort tjänstgöring inom folktandvården under ett år. Tandläkare, för vilken legitimationen är på nu nämnt sätt begränsad, skall äga att vid uppehållande av tjänst inom folktandvården åtnjuta de förmåner, som utgå till distriktstandläkare inom det tandvårdsdistrikt, vartill tjänsten hör. Lagen upphör att gälla med utgången av september 1946.

Genom *kungörelse den 29 juli 1943 (nr 645) om stipendier för blivande distriktstandläkare m. fl.* föreskrevs vidare, att studerande vid tandläkarinstitutet må av medicinalstyrelsen tilldelas stipendium å 1 000 kronor årligen under högst fyra år, på villkor bland annat, att han förbinder sig att efter det han vunnit legitimation, som icke är begränsad i enlighet med förenämnda lag, tjänstgöra inom folktandvården under samma antal år som stipendium innehafts. Fullgöres icke dylig tjänstgöring eller fullföljas icke studierna till tandläkarexamen, skola uppburna stipendiebelopp jämte ränta därå återbetalas, där ej i särskild ordning befrielse därifrån medgives. Antalet stipendier var under budgetåret 1943/44 begränsat till högst 80. Under ettvarit av

budgetåren 1944/45 och 1945/46 har emellertid medicinalstyrelsen erhållit bemyndigande att utdela intill 150 stipendier.

Medicinalstyrelsen framlade i skrivelse den 31 augusti 1945 beräkningar rörande anslagsbehovet för nyssnämnda ändamål för nästa budgetår. Under hänvisning till den alltjämt bestående bristen på tandläkare inom folktandvården och det ökade antalet tandläkarstuderande samt med förmälan att under sistförflutna läsår 172 sökande anmält sig till stipendier, förklarade styrelsen, att den funne det önskvärt att stipendier under nästa budgetår utginge i något ökad omfattning, samt föreslog anvisande av 170 000 kronor för ändamålet.

Genom beslut den 19 september 1945 uppdrog Kungl. Maj:t sedermera åt medicinalstyrelsen att, efter hörande av de myndigheter och sammanslutningar vilkas hörande styrelsen funne lämpligt, verkställa utredning huruvida 1943 års lag om viss begränsning av legitimation som tandläkare vore behövlig jämväl för tid efter den 30 september 1946 samt, därest så vore fallet, om och i vad mån ändringar i lagen borde genomföras. Sedan medicinalstyrelsen i anledning härav inhämtat yttranden från Sveriges tandläkarförbund, odontologiska föreningen, Sveriges tandvårdsinspektörsförening, svenska landstingsförbundet och svenska stadsförbundet, har styrelsen i skrivelse den 29 november 1945 föreslagit, att lagen förlänas förlängd giltighet till och med utgången av september månad år 1949. Styrelsen har tillika hemställt, att ifrågavarande stipendier må utgå med 2 000 kronor årligen samt att såsom en följd därav för ändamålet må anvisas — i stället för av medicinalstyrelsen tidigare föreslagna 170 000 kronor — ett förslagsanslag å 340 000 kronor eller, därest från och med vårterminen 1946 ett ökat antal tandläkarstuderande kommer att antagas, 420 000 kronor. Härjämte har styrelsen anhållit, att Kungl. Maj:t ville uppdraga åt 1944 års utredning rörande tandläkarutbildningen m. m. att skyndsamt utreda frågan om nedbringande av studiekostnaderna vid tandläkarinstitutet.

Över medicinalstyrelsens skrivelse den 29 november 1945 ha genom remiss yttranden inhämtats från statskontoret och tandläkarinstitutets lärarråd, varjämte de av medicinalstyrelsen tidigare i ärendet hörda sammanslutningarna beretts tillfälle att ånyo yttra sig. Vidare har tjänstemännens centralorganisation inkommit med en skrift i ämnet, varjämte norrlandskommittén i skrivelse den 16 januari 1946 framfört vissa synpunkter i fråga om tillgodo-seendet av folktandvårdens behov av tandläkare i de nordligaste delarna av landet.

I årets statsverksproposition (femte huvudtiteln, punkt 189) har Kungl. Maj:t på min hemställan föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Stipendier för blivande distriktstandläkare m. fl. för budgetåret 1946/47 beräkna ett förslagsanslag av 150 000 kronor.

Jag anhåller nu att få närmare redogöra för detta ärende, därvid jag först behandlar spörsmålet om förlängd giltighet av 1943 års lag.

I. Förlängd giltighet av 1943 års lag.

Folktandvårdens organisation.

De huvudsakliga bestämmelser, som reglera folktandvården, återfinnas i *kungörelsen den 3 juni 1938 (nr 358) angående statsbidrag till folktandvård* (ändrad genom kungörelser nr 351/1940, 1058/1940, 422/1942 och 333/1945). Uppgiften att organisera och handha folktandvården är anförtrodd åt landstingen respektive städerna utanför landsting. Ledningen av folktandvården skall inom varje landstingsområde utövas av den hälsovårdsberedning, varom stadgas i lagen om landsting. Landstingsområde skall för folktandvårdens ombesörjande vara indelat i tandvårdsdistrikt i enlighet med en av medicinalstyrelsen godkänd plan. I varje distrikt skall finnas minst en fast tandpoliklinik, där som regel behandling meddelas såväl barn som vuxna. Vid varje sådan poliklinik skola vara anställda minst en tandläkare (distriktstandläkare) och en tandsköterska (distriktstandsköterska). I distrikt, där med hänsyn till ytvidd, kommunikationsförhållanden eller andra särskilda omständigheter så erfordras, må tillika anordnas en eller flera polikliniker för ambulatorisk tandvård. Såsom komplement till distriktstandpoliklinikerna skall finnas en för varje landstingsområde gemensam centraltandpoliklinik. Dess föreståndare skall närmast under hälsovårdsberedningen såsom tandvårdsinspektör utöva inspektion av distriktstandvården, där ej åt annan tandläkare uppdragits att vara tandvårdsinspektör.

Distriktstandläkarna äro anställda av landstingen. Om ordningen för tandläkartjänsts tillsättande äro närmare bestämmelser meddelade i kungörelsen. Avlöningen till distriktstandläkare utgår med antingen enbart fast lön, som då skall vara lägst 7 800 kronor för år, eller ock fast lön av minst 7 200 kronor för år jämte andel, ej understigande tio procent, av inflytande taxeavgifter. Därjämte är tandläkare tillförsäkrad tre ålderstillägg, vart och ett å 500 kronor, efter tre, sex och nio års väl vitsordad tjänstgöring. Samtliga landsting torde betala distriktstandläkarna högre löner än nyssnämnda minimibelopp.

De avgifter, som inom folktandvården upptagas för meddelad tandvård, äro bestämda olika för barn och vuxna. Tandvård för barn, som anmälts till regelbundet deltagande i folktandvård, meddelas mot en avgift av fem kronor för barn och år. För fall, där två eller flera barn tillhörande samma familj äro anmälda till tandvård samtidigt, nedsättas avgifterna för andra barnet till tre och för tredje barnet till två kronor; för ytterligare barn uttagas icke några avgifter. I andra fall meddelas tandvård mot avgift enligt en av Kungl. Maj:t fastställd taxa. I de tandvårdsavgifter, som sålunda äro fastställda för vuxna, kan lindring erhållas, om vederbörande är obemedlad eller mindre bemedlad. De närmare bestämmelserna härom äro meddelade i särskild författning, nämligen förordningen den 3 juni 1938 (nr 36) om lindring i obemedlades och mindre bemedlades tandvårdskostnader m. m. (ändrad genom förordning 423/1942).

Statsbidrag utgår till vissa av kostnaderna för folktandvården. I den mån sådant bidrag ej utgår ha landstingen respektive städerna utanför landsting såsom folktandvårdens huvudmän att ansvara för kostnaderna.

Tillkomsten av 1943 års lag.

Vid folktandvårdens införande år 1938 beräknades densamma vara fullt genomförd i hela landet inom loppet av 10 år. Tidsförhållandena medförde emellertid alltifrån början en långsammare utbyggnadstakt än den ursprungligen avsedda. Avsevärda svårigheter för utbyggnadsprogrammets genomförande vållades särskilt av bristen på tandläkare, villiga att tjänstgöra inom folktandvården.

Tanken att tillgodose folktandvårdens behov av tandläkare genom att ålägga nyexaminerade tandläkare skyldighet att tjänstgöra inom sådan tandvård framfördes först av medicinalstyrelsen i utlåtande den 7 mars 1942 över ett av tandläkarinstitutets lärarråd i samråd med representanter för besparingsberedningen avgivet förslag till omorganisation av tandläkarinstitutet i syfte att höja dettas examinationskapacitet och därigenom i ökad utsträckning tillgodose främst folktandvårdens men även den militära tandvårdens behov av tandläkare. Medicinalstyrelsen föreslog i sitt nämnda utlåtande, under förutsättning att studiekostnaderna vid tandläkarinstitutet avsevärt minskades, att för erhållande efter avlagd tandläkarexamen av legitimation som tandläkare och tillstånd att utöva självständig tandläkarverksamhet skulle fordras assistenttjänstgöring å distriktstandpoliklinik eller inom annan för ändamålet godkänd tandvårdsverksamhet under viss av medicinalstyrelsen bestämd tid, högst ett år.

I infortrade remissyttranden över medicinalstyrelsens förslag gingo meningarna starkt isär rörande lämpligheten av den ifrågasatta obligatoriska tjänstgöringen. Förslaget avstyrktes helt av Sveriges tandläkarförbund och svenska tandläkarsällskapet under åberopande av principiella betänkligheter mot en tvångslagstiftning av ifrågavarande art.

Vid remiss till lagrådet av ett i huvudsaklig överensstämmelse med medicinalstyrelsens förslag inom socialdepartementet upprättat lagförslag i ämnet framhöll jag, att förslaget om införande av ett obligatoriskt praktikår för nyexaminerade tandläkare måste bedömas såsom ett led i de allmänna strävandena för folkhälsans höjande, samt att någon annan åtgärd av egentlig betydelse för förbättring av förhållandena inom folktandvården under de närmaste åren icke syntes kunna anvisas. Jag förklarade vidare, att behovet ur utbildningssynpunkt av ett dylikt provtjänstgöringsår icke av den föreliggande utredningen vore tillräckligt dokumenterat för att kunna ensamt eller ens huvudsakligen motivera genomförande av förslaget samt att det med hänsyn härtill vore naturligt, att principiella betänkligheter under remissbehandlingen anförts mot detsamma. Med hänsyn till förhållandena

inom andra yrkesgrupper förmenade jag emellertid, att tandläkarkåren icke genom införande av ett obligatoriskt praktikår komme att bliva försatt i en faktiskt ogynnsammare ställning än åtskilliga andra yrkesgrupper. Jag fann mig sålunda — huvudsakligen på grund av det bekymmersamma läge, vari folktandvården skulle råka, om ej effektiva åtgärder för att förse densamma med tandläkare vidtoges — böra i princip biträda medicinalstyrelsens förslag om ett obligatoriskt praktikår för nyexaminerade tandläkare, men uttalade samtidigt att jag icke vore beredd att på den föreliggande utredningen grunda något omdöme om behovet av ett sådant praktikår såsom en definitiv anordning, varför förslaget borde genomföras endast såsom ett provisorium.

Inom *lagrådet* yppades betänkligheter mot det framlagda förslaget. Lagrådet yttrade bland annat:

Det remitterade förslaget innebär, att vid sidan av den tjänsteplikt som kan ifrågakomma jämlikt 1939 års lagstiftning om tjänsteplikt stadgas en särskild sådan för dem vilka avlägga tandläkarexamen. En dylik lagstiftning, varigenom en mindre grupp medborgare, utan att förhållandet direkt nödvändiggöres av det rådande allmänna krisläget, ålägges att utföra arbete i det allmännas intresse, är naturligen ägnad att väcka betänkligheter av principiell natur. Någon motsvarande anordning lär heller icke tidigare ha förekommit i vårt land. Emellertid är det uppenbarligen av största betydelse för folkhälsan att den beslutade folktandvården skall kunna behörigen upprätthållas. Utredningen i ärendet giver även vid handen att detta önskemål knappast kan uppnås annorledes än genom åtgärder i förslagets riktning. Den uppkomna situationen torde också i viss mån stå i samband med de av krig föranledda förhållandena; dels äro åtskilliga tandläkare inkallade eller eljest skyldiga att tjänstgöra inom den militära tandvården, dels lär den ökade köpkraften föranleda att tandläkare anlitas i större utsträckning än under normala tider. Med hänsyn till dessa omständigheter och då de avlöningsförmåner som utgå för tjänstgöring vid folktandvården måste anses förhållandevis goda för en nytexaminerad tandläkare — i allt fall vid jämförelse med vad andra yrkesgrupper med akademisk utbildning kunna påräkna omedelbart efter avlagd examen — synes det ej alltför obilligt att tandläkarna, innan tillfälle gives dem att fritt utöva sitt yrke, nödgas underkasta sig sådan tjänstgöring under någon kortare tid. En förutsättning härför är naturligen att, på sätt ock föreslagits, anordningen skall gälla allenast såsom ett provisorium.

Lagrådet fann sig icke kunna tillstyrka förslaget i den utformning det fått — innebärande en obligatorisk provtjänstgöring före legitimations erhållande — men ville ej motsätta sig en provisorisk lagstiftning av den huvudsakliga innebörd att vid meddelande av legitimation som tandläkare legitimationen skulle kunna begränsas att avse tjänstgöring inom folktandvården.

Vad lagrådet sålunda invänt beaktades i huvudsak i den proposition (nr 299), som förelades 1943 års riksdag i ämnet. Propositionen behandlades av *andra lagutskottet* som i sitt utlåtande (nr 52) i anledning av propositionen underströk att betänkligheter otvivelaktigt kunde resas mot den föreslagna lagstiftningen. Då emellertid den uppkomna situationen innebure ett verkligt

nödläge för folktandvården, som knappast kunde undanröjas annat än genom åtgärder i förslagetets riktning, och betänkligheterna förlorade i bärkraft även med hänsyn till de goda löneförmåner, som folktandvården erbjöde, anslöt sig utskottet i princip till Kungl. Maj:ts förslag. Utskottet ville emellertid särskilt starkt understryka vikten av att den föreslagna lagstiftningen endast bleve ett provisorium, och att densamma alltså icke borde förnyas, om icke trängande behov därav förelåge.

Jämväl under kamrarnas debatter i frågan framfördes från flera håll principiella betänkligheter mot den ifrågasatta lagstiftningen. Utskottets hemställan bifölls emellertid av båda kamrarna.

Av medicinalstyrelsen infordrade yttranden.

I de yttranden, medicinalstyrelsen nu infordrat från vissa sammanslutningar, ha de vid lagens tillkomst yppade principiella betänkligheterna ånyo understrukits. *Sveriges tandläkarförbund*, som avstyrkt förlängning av lagens giltighetstid, har sålunda förklarat, att lagen innebure ett avsteg från de rättsgrundsatser, på vilka svensk rätt hittills vilat, och ett åsidosättande av principen om arbetskraftens frihet genom att samhället utnyttjade sina maktmedel för tillgodoseende av sina intressen som arbetsgivare. Jämväl *odontologiska föreningen* har hävdadt, att lagen vore främmande för svensk rättsuppfattning och att den saknade motsvarighet inom andra områden; förefintliga bestämmelser om värnplikt och tjänsteplikt avsåge allmänt medborgarliga förpliktelser, som i princip åvilade varje svensk medborgare och icke endast en viss grupp av yrkesutövare. Föreningen har därjämte anfört, att den orättvisa som lagen innebure gentemot de unga tandläkarna framstode än tydligare mot bakgrunden därav att medicinalstyrelsen vid lagens tillkomst angav som en uttrycklig förutsättning för sitt förslag om obligatorisk praktiktjänstgöring att studiekostnaderna vid tandläkarinstitutet skulle avsevärt minskas. Någon sådan minskning hade icke åvägabragts, fränsett de i förhållande till studiekostnadernas totala belopp synnerligen blygsamma stipendier, som kunde erhållas mot förbindelse att tjänstgöra inom folktandvården. Stipendierna motsvarade emellertid icke ens den ökning som studiekostnaderna undergått sedan stipendiernas tillkomst. Kostnaderna för utbildningen till tandläkare hade enligt en utredning, som föreningen för ett antal år sedan låtit utföra, då uppgått till minst 23 000 kronor. Sedan dess hade kostnaderna ökat så att de numera uppginge till omkring 30 000 kronor.

Rörande lagens hittillsvarande verkningar har *Sveriges tandläkareförbund* i sitt yttrande anfört följande.

De flesta privatpraktiserande tandläkare ha egna praktiker som äro inarbetade. Det kapital en sådan inarbetad praktik representerar vill en sådan privatpraktiserande tandläkare i allmänhet icke låta gå till spillo för att i stället söka en tjänst. Det är därför till ojämförligt största delen ur de yngsta, nyutexaminerade tandläkarnas led folktandvårdens tandläkare skola komma.

Genom det tvång som ligger i föreskrifterna om obligatorisk tjänstgöring speciellt för tandläkare bibringas emellertid dessa nyutexaminerade tandläkare ofta motvilja mot folktandvårdstjänsterna. Vidare har det icke kunnat undgås, att den obligatoriska tjänstgöringen lett till en prestigeförlust för folktandvården i allmänhetens ögon. Ofta påträffar man bland allmänheten den uppfattningen, att de tandläkare som fullgöra sin obligatoriska tjänstgöring, icke äro färdigutbildade tandläkare, utan att det är kandidater och »lärlingar» som tjänstgöra på folktandvårdspoliklinikerna. En sådan uppfattning är icke ägnad att hos allmänheten befästa förtroendet för folktandvården. Den obligatoriska tjänstgöringen medför, i de fall då den fullgöres på s. k. enmanspoliklinik, ofta speciella icke önskvärda följder. Den unge tandläkaren är å ena sidan i arbetet hänvisad så gott som helt och hållet till sig själv och enbart till de kunskaper han förvärvat på institutet och utan möjlighet att erhålla stöd av någon äldre kollega. Å andra sidan är han mestadels överlupen med arbete, varför tiden ofta icke medger den omsorgsfullhet och noggrannhet som framför allt under den första tiden, innan han ännu förvärvat större rutin, är av synnerlig vikt. Härav torde med tillräcklig tydlighet framgå, att utbildningshänsyn icke kunna anföras som bärande motivering för den obligatoriska tjänstgöringen. Tvärtom länder denna då den fullgöres å enmanspoliklinik till skada icke blott för tandläkaren utan även framför allt för folktandvården. Genom de av lagen föranledda alltför ofta återkommande ombytena av tandläkare erbjuder det även svårigheter att upplägga behandlingsplaner på längre sikt. Härigenom medför lagen olägenheter icke minst för skoltandvården. Man får också räkna med att en opropotionerlig tid av den nyutexaminerade tandläkarens ettåriga tjänstgöring åtgår till rent organisatoriska uppgifter, då det tager avsevärd tid för honom att sätta sig in i folktandvårdens organisation och då dessutom, på grund av hans bristande erfarenhet, mera tid än eljest åtgår för utarbetande av rapporter och dylikt. Den korta tjänstgöringstiden medför vidare att den yrkeserfarenhet, som tandläkaren efter hand förvärvar och som ackumuleras år från år, icke kommer folktandvården till godo, till men för patienterna som ånyo få nöja sig med en ny oerfaren tandläkare. Det är förbundets uppfattning, att folktandvården i stället måste förvärva så yrkesskicklig och välmeriterad arbetskraft som möjligt för att den tandvård som där erhålles skall bliva den bästa möjliga.

Sveriges tandvårdsinspektörsförening har rörande lagens verkningar anfört följande.

Ett visst antal vakanta distriktstandläkartjänster ha med hjälp av lagen kunnat besättas. Emellertid är det främst distriktstandpolikliniker i Stockholms närhet samt i städerna, som erhållit arbetskraft. Då endast ett begränsat antal nyexaminerade tandläkare funnits att tillgå, ha vakanta tjänster vid de mindre poliklinikerna ute i landet blott i undantagsfall lockat de unga tandläkarna. Följaktligen ha de områden, där tandvårdsbehovet är störst och där möjligheten att erhålla privat tandvård är minst, alltjämt blivit utan tandläkare. Lagens syftemål har alltså i viss utsträckning ej uppnåtts.

Beträffande de nyexaminerade tandläkarnas arbetsprestationer ha dessa icke sällan, särskilt i fråga om barntandvården och främst i kvantitativt avseende, varit mindre tillfredsställande. Det synes, som om många av de av denna lag berörda tandläkare icke lägga i dagen samma arbetsglädje och ansvarskänsla som de ordinarie distriktstandläkarna, vilket givetvis såväl

klientelet som folktandvårdens huvudmän bli lidande på. Bristande rutin i arbetet jämte de krävande förhållandena inom folktandvårdsarbetet spela här en stor roll, men man kan ej bortse från, att arbetets karaktär av tvångsarbete — låt vara under goda arbetsförhållanden och med en för en ny-examinerad tandläkare god lön — synes inverka på arbetsresultatet.

Tandvårdsinspektörerna såväl som poliklinikföreståndarna vid större distriktstandpolikliniker ha ständigt bekymmer för de tjänster, som uppehållas av dessa unga tandläkare, vilka, sedan de väl blivit insatta i folktandvårdens speciella arbetsförhållanden, efter praktikårets slut eller tidigare lämna sin anställning och måste ersättas med ny, oprövad arbetskraft. Det fåtal, som fullgör sitt praktikår på enmanspolikliniker, fordrar en skärpt övervakning av tandvårdsinspektören och assistens av en rutinerad distriktstandsköterska, om arbetet skall gå någorlunda friktionsfritt. Det är tydligt, att folktandvårdens renommé kan sättas på spel under sådana förhållanden. Det finns till och med tandvårdsinspektörer, som ifrågasätta, huruvida det ej vore bättre att hålla poliklinikerna stängda än att riskera folktandvårdens goda anseende genom att besätta dem med tandläkare, som på grund av arbetets tvångskaraktär motvilligt fylla sin plikt som distriktstandläkare.

Slutligen bör även påpekas att folktandvårdsarbetet i stor utsträckning utsättes för störningar och extra kostnader genom de ständiga ombytena av tandläkare i förening med att tjänsterna ofta längre eller kortare tid måste stå vakanta. Man måste ifrågasätta, huruvida en lagåtgärd, som icke synes stödja folktandvården i avsedd riktning, bör bibehållas.

På grund av vad sålunda anförts har föreningen ansett sig icke kunna tillstyrka en förlängning av lagen samt förklarat, att i allt fall en förlängning borde avse endast ett år i avvaktan på hur det allt snabbare växande antalet nyexaminerade tandläkare komme att påverka den normala rekryteringen inom folktandvården.

Enahanda åsikt har uttalats av *svenska stadsförbundets styrelse*, som yttrat, att lagen tillkommit i ett krisläge och icke vore tillfredsställande för den allmänna tandvårdens renommé. Därest lagen ej ansåges kunna avvecklas, borde den därför givas förlängd giltighet under endast ett år.

Svenska landstingsförbundets styrelse har funnit lagen i stort sett ha fyllt sitt syfte. Tack vare densamma hade folktandvården hjälpligt kunnat hållas i gång, även om utbyggnadsplanerna i regel måst ställas på framtiden. Då det alltjämt rådde stor brist på tandläkare, vore det obetingat nödvändigt att lagen erhöles fortsatt giltighet. Skulle så ej bliva fallet komme flera av de nu verksamma tandpoliklinikerna att bliva nödsakade att upphöra med sin verksamhet, vilket skulle vara till allvarlig olägenhet och äventyra folktandvårdens fortbestånd och lyckliga utveckling. Styrelsen vore emellertid väl medveten om att lagen utgjorde en nödfallsutväg, som man, när tillgången på tandläkare bleve mera tillfredsställande, borde söka komma ifrån. Med hänsyn härtill syntes den förlängda giltighetstiden böra begränsas till tre år.

Det må anmärkas, att *Sveriges tandläkarförbund* i sitt yttrande rekommenderat en rad åtgärder för att för framtiden säkerställa rekryteringen av tandläkare till folktandvården. Utöver en ökning av utbildningskapaciteten

och en minskning av studiekostnaderna vid tandläkarinstitutet har förbundet sålunda ifrågasatt vissa åtgärder för beredande av bättre befordringsmöjligheter inom folktandvården, såsom differentiering av tjänsterna, viss företrädesrätt för tandläkare som tjänstgjort å avsides belägna orter vid sökande av befattningar å mera centralt belägna platser, införande av särskilda tillägg för tjänstgöring å avlägset belägna orter och centralisering av tillsättningsförfarandet. Därjämte har ifrågasatts beredande av möjlighet till halv- eller deltidstjänstgöring inom folktandvården för exempelvis kvinnliga tandläkare ävensom tandläkare, som önskade ägna sig åt lärarverksamhet, vetenskapligt arbete eller dylikt. Vidare har föreslagits minskning av arbetstiden för tandläkare, som syssla med enbart barntandvård. Såsom ett medel att stimulera rekryteringen till folktandvården har jämväl förordats en höjning av distriktstandläkarnas pensionsförmåner, varjämte önskemål uttalats om ordnande av tjänsteläkarnas bostadsfråga, om beredande av tjänstledighet för genomgående av fortbildningskurser m. m. Förbundet har slutligen framhållit, att antalet nyexaminerade tandläkare under de senaste åren varit exceptionellt lågt beroende på inkallelser till militärtjänstgöring, tandläkarinstitutets ombyggnad m. m. Då dessa hinder numera upphört kunde man framdeles räkna med betydligt större årlig examinationskapacitet.

Medicinalstyrelsens utlåtande.

Medicinalstyrelsen har i sin skrivelse den 29 november 1945 inledningsvis upplyst, att av styrelsen godkända folktandvårdsplaner numera föreligga för samtliga 25 landstingsområden ävensom för städerna Malmö, Hälsingborg och Gävle samt att enligt dessa planer skola finnas sammanlagt 587 distriktstandpolikliniker (och 67 annexandpolikliniker), vid vilka skola tjänstgöra sammanlagt 968 distriktstandläkare. Styrelsen har därefter anfört följande.

Den 1 oktober 1943 hade verksamheten påbörjats vid 103 distriktstandpolikliniker, vid vilka arbetade 143 ordinarie distriktstandläkare och 13 vakansvikarier. Antalet obesatta tjänster var 63 och hela antalet vakanser alltså 76.

Den 20 november 1945 hade 181 distriktstandpolikliniker, med sammanlagt 365 distriktstandläkartjänster, trätt i verksamhet. Av dessa innehades 144 av ordinarie befattningshavare, 106 av tandläkare med begränsad legitimation, 7 av tandläkarstuderande med särskilt av medicinalstyrelsen utfärdat tillståndsbevis och 57 av utländska tandläkare med särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t. Antalet obesatta tjänster var 51 och totala antalet vakanser alltså 221.

Såsom framgår av dessa siffror har vakansernas antal nästan tredubblats under de gångna två åren. Utan tillgång till nyexaminerade tandläkare och utländsk arbetskraft skulle utbyggandet av folktandvården helt stagnerat och befattningshavare saknats vid ett mycket stort antal polikliniker. Att situationen trots alla vidtagna åtgärder likväl är mycket allvarlig torde böra tillskrivas bland annat den omständigheten, att ombyggnaden av tandläkarinstitutet i många fall verkat fördröjande å studierna vid institutet och därigenom antalet utexaminerade tandläkare minskats främst under år 1944.

Antalet nyexaminerade tandläkare, som erhållit till folktandvård begränsad legitimation, utgjordes under tiden den 1 oktober—31 december 1943 av 39, år 1944 av 40 och under tiden den 1 januari—29 november 1945 av 92 eller sammanlagt 171. Härtill komma under år 1945 13 tandläkare, vilka utan föregående tjänstgöring i folktandvården erhållit oinskränkt legitimation i och för upprätthållande av amanuensjänst å tandläkarinstitutet.

Till komplettering av de av medicinalstyrelsen sålunda lämnade uppgifterna må nämnas, att norrlandskommittén i sin inledningsvis omnämnda skrivelse den 16 januari 1946 anført, att av de 97 distriktstandpolikliniker med sammanlagt 190 tandläkare som enligt av medicinalstyrelsen godkända planer skulle finnas i de fyra nordligaste länen, i november 1945 endast 27 kliniker kunnat börja sin verksamhet och att antalet tandläkare vid dessa kliniker var 35, därav 5 voro ordinarie, 18 fullgjorde tjänstgöring med begränsad legitimation och 12 voro utlänningar.

Medicinalstyrelsen har mot bakgrunden av de nyss återgivna, av styrelsen lämnade uppgifterna till bedömande upptagit frågan om folktandvårdens rekryteringsproblem för de närmast följande åren till och med år 1949. Därvid har styrelsen anført, att antalet nyexaminerade tandläkare kunde förväntas komma att uppgå till år 1946 92, år 1947 88, år 1948 118 och år 1949 120, samt att av dessa respektive 62, 52, 72 och 16 på grund av erhållna stipendier enligt kungörelsen den 29 juli 1943 vore skyldiga att tjänstgöra viss tid inom folktandvården. Styrelsen har anmärkt, att ett mindre antal stipendier eller lån på liknande villkor beviljats tandläkarstuderande av olika huvudmän för folktandvården, men att därigenom tillgången på tandläkare för folktandvården under de närmaste åren icke påverkades i nämnvärd grad.

Med beaktande av att ett stort antal tandläkarstuderande innehåft stipendium under flera år och för den skull vore skyldiga att tjänstgöra däremot svarande antal år inom folktandvården har medicinalstyrelsen härefter sökt beräkna det antal tandläkare som komme att vara skyldiga att tjänstgöra i folktandvården under åren 1946—1949. Under förutsättning att 1943 års lag om begränsning av legitimation *icke* erhöles fortsatt giltighet har styrelsen funnit, att antalet tandläkare med skyldighet att fullgöra stipendietjänstgöring skulle komma att uppgå till

År.....	1946 (4:e kvartalet)	1947	1948	1949
Antal	62	152	70	25

Därest 1943 års lag erhöles fortsatt giltighet, skulle för tjänstgöring inom folktandvården kunna påräknas följande antal tandläkare

År.....	1946 (4:e kvartalet)	1947	1948	1949
Antal tandläkare med skyldighet att fullgöra stipendietjänstgöring.....	22	80	92	56
Antal tandläkare med begränsad legitimation	120	88	118	120
Summa	142	168	210	176

Med utgångspunkt från de sålunda erhållna siffrorna har medicinalstyrelsen därefter anfört följande.

Av de 106 tandläkare, som för närvarande fullgöra »praktikåret», hava 66 troligen avslutat detsamma den 30 september 1946. Återstående 40 tandläkare jämte de under mellanperioden nytillkommande (med undantag av amanuenser på tandläkarinstitutet) torde vid sistnämnda tidpunkt utgöra omkring 120 tandläkare.

Om lagen upphör att gälla, komma dessa tandläkare att sluta sin dittillsvarande tjänstgöring, dock med undantag av 62 stipendiater. Därför torde på en gång uppkomma (120—62) 58 nya vakanser. Ställningen skulle då bli 144 ordinarie befattningshavare, 64 vikarier och 62 stipendiater eller sammanlagt 270 tandläkare. Antalet vakanser skulle bli (365—270) 95. Under år 1947 ökas antalet tandläkare med stipendium från 62 till 152, varigenom vakanserna nedbringas till 5. År 1948 och 1949 komma 70 respektive 25 stipendiater att tjänstgöra och vakanserna att utgöra 87 respektive 132. Det har därvid förutsatts, att intet utbyggande av folktandvårdsorganisationen ägt rum.

Vid ett bibehållande av »praktikåret» efter den 1 oktober 1946 skulle under år 1947 förutom 144 ordinarie befattningshavare och 64 vikarier tjänstgöra 88 tandläkare med begränsad legitimation och 80 stipendiater, d. v. s. tillhoppa 376 befattningshavare. Härigenom gives möjlighet till ett utbyggande med (376 — 365) 11 nya tjänster. År 1948 beräknas antalet tandläkare med begränsad legitimation stiga till 118 och antalet stipendiater till 92, varigenom tandläkareantalet skulle ökas till 418 och ett ytterligare utbyggande med (418 — 376) 42 tjänster skulle möjliggöras. År 1949 torde tjänstgöra 120 tandläkare med begränsad legitimation och 56 tandläkare med stipendium. På grund av minskningen i antalet stipendiater skulle 32 distrikts-tandläkartjänster bli obesatta under året. Enligt denna beräkning har således antalet distriktstandläkartjänster under åren 1946—1949 kunnat ökas med (11 + 42) 53 nya tjänster.

Beträffande de sålunda verkställda beräkningarna har medicinalstyrelsen anfört följande.

Det är givet att alla dessa siffror äro tämligen osäkra. Det må ock framhållas att även en mångfald andra faktorer äro av betydelse vid bedömandet av denna fråga, t. ex. möjligheterna att få ordinarie befattningshavare och frågan om de utländska tandläkarnas fortsatta tjänstgöring i Sverige. I fråga om de manliga stipendiaterna föreligger en speciell svårighet, nämligen i avbrytandet av deras tjänstgöring i folktandvården för fullgörande av värnplik. I detta sammanhang må även framhållas, att en viss tendens att vilja återbetala bekomna stipendie- och lånebelopp i stället för att fullgöra åtagna förbindelser förefinnes bland nyexaminerade tandläkare. Huruvida antalet tjänstgörande stipendiater under år 1948 och 1949 kommer att bli högre än vad som vid styrelsens beräkning antagits, blir beroende av i vad mån medel anslås till utdelande av stipendier under kommande läsår och i vad mån stipendierna komma att sökas av studerande. Situationen kan ock förbättras i den mån tandläkarna kvarstanna i folktandvården efter fullgjort »praktikår». Till belysande härav må nämnas, att av de 65 tandläkare, som hittills fullgjort »praktikåret» och erhållit oinskränkt legitimation, 23 eller ungefär en tredjedel kvarstannat tills vidare inom folktandvården. Om man

med ledning därav skulle kunna räkna med ett hundratal tandläkare vid sidan av de i ovanstående beräkning medtagna skulle, om »praktikåret» bortfaller, vakanserna år 1949 reduceras till ett trettiotal. Men något utbyggande av folktandvårdsverksamheten bleve icke möjligt. Om däremot »praktikåret» bibehålles, skulle man kunna inrätta ytterligare (100 — 32) 68 nya distriktstandläkartjänster, d. v. s. under åren 1946—1949 sammanlagt (53 + 68) 121 nya tjänster, motsvarande ungefär 30 nya sådana per år.

På grundval av det anförda har medicinalstyrelsen, såsom tidigare nämnts, hemställt, att 1943 års lag förlänas fortsatt giltighet till och med utgången av september 1949. I anledning av innehållet i de av styrelsen infortrade yttrandena har styrelsen anfört följande.

Medicinalstyrelsen beaktar de principiella betänkligheter som rests mot det system, som införts genom lagen. Det tvångsläge i fråga om tillgången på tandläkare som föranledde lagens tillkomst är emellertid allttjämt rådande. Från olika håll har föreliggande spörsmål setts ur den synpunkten, att endast nackdelar för de nyexaminerade föreligga. Det synes dock medicinalstyrelsen uppenbart, att de unga tandläkarna kunna draga nytta av att inom folktandvården erhålla en ytterligare erfarenhet främst beträffande barn- och annan socialtandvård såsom ett värdefullt komplement till den utbildning, som meddelats vid tandläkarinstitutet. De komma därigenom på ett tidigt stadium i intim kontakt med de stora sociala tandvårdsproblemen, samtidigt som de erhålla rutin i yrket. Av 171 tandläkare, som fullgjort eller fullgöra »praktikåret» inom folktandvården, ha 53 tjänstgjort å enmanspolikliniker och 118 å två- eller flermanspolikliniker. Man finner här en tydlig tendens hos de nyexaminerade att söka sig till de större poliklinikerna, trots att de härigenom gå förlustiga det föreståndararvode (400 kronor), som utgår vid enmanspolikliniker. Motiven härför torde åtminstone delvis säkerligen böra sökas i den omständigheten, att de unga tandläkarna anse sig behöva äldre kollegers stöd och ledning.

I Danmark har man allttjämt ansett det nödvändigt med en liknande ytterligare skolning under två år efter avläggandet av tandläkarexamen, innan fullständig legitimation, s. k. jus practicandi, erhålles.

I övrigt kan framhållas, att de nyexaminerade tandläkarna åtnjuta samma löneförmåner som äldre, mera erfarna tandläkare vid första anställningen, där ej fråga är om ålderstillägg. Medelinkomsten för distriktstandläkarna var under år 1944 12 284 kronor.

Yttranden över medicinalstyrelsens utlåtande.

Statskontoret har i sitt yttrande över medicinalstyrelsens skrivelse förklarat, att mot en förlängning av lagens giltighetstid kunde anföras betänkligheter av såväl principiell som annan art men att med hänsyn till vad medicinalstyrelsen anfört statskontoret icke ville motsätta sig en sådan åtgärd. Den enda tillfredsställande utvägen på längre sikt att erhålla ett tillräckligt antal kvalificerade tandläkare för folktandvården syntes emellertid vara en ökning av utbildningskapaciteten.

Tandläkarinstitutets lärarråd har erinrat, att andra lagutskottet vid 1943

års riksdag starkt betonat vikten av att den ifrågavarande lagstiftningen endast bleve ett provisorium och att densamma icke borde förnyas, om icke ett trängande behov därav föreläge. Lärarrådet har vidare förklarat sig vilja understryka det betänkliga i att de nyexaminerade tandläkarna icke erhöle full legitimation. För den enskilde innebure det ett kännbart hinder att under den period, under vilken han med hänsyn till olika omständigheter hade den största rörelsefriheten, icke kunna ordna sin framtida verksamhet på det sätt han själv önskade. Därest ett trängande behov av en förlängd lagstiftning föreläge, ville lärarrådet dock icke motsätta sig en förlängning för en ny kortare tidsperiod.

Sveriges tandläkarförbund har i sitt förnyade yttrande i frågan vidhållit sitt avstyrkande av att 1943 års lag erhöle förlängd giltighet. I anledning av medicinalstyrelsens uttalanden har förbundet anfört, att något tvångsläge i fråga om tillgången på tandläkare icke i vanlig mening föreläge. Det rådande läget hade skapats av medicinalstyrelsen och framför allt av landsingen genom utbyggnad av folktandvården i snabbare takt än som motive-rats av tillgången på tandläkare. Detta förmenta tvångsläge underhölles alltjämt genom fortsatt utbyggnad. Förbundet har vidare anfört, att medicinalstyrelsen vid sina beräkningar angående det antal nyexaminerade tandläkare, som på grund av erhållet stipendium vore skyldiga att tjänstgöra i folktandvården, utgått från det antal studerande, som i november 1945 tilldelats stipendier. Man finge emellertid med hänsyn till folktandvårdens behov av tandläkare och stipendiernas begärlighet räkna med att anslag till stipendier tills vidare komme att årligen beviljas. Det verkliga antalet tandläkare som under åren 1948 och 1949 bleve skyldiga att tjänstgöra inom folktandvården kunde icke för närvarande beräknas, då man icke visste, hur många som komme att söka stipendier och hur dessa komme att fördelas på de olika årskurserna 1946—1948, eller i vilken utsträckning tidigare stipendiater önskade komma i åtnjutande av fortsatt stipendium. Hittills hade tillgängliga anslag till stipendier ej blott till fullo utnyttjats utan även överskridits. Anledning saknades att förvänta, att stipendierna framdeles skulle bli mindre begärliga, varför det funnes starka skäl att antaga att de av medicinalstyrelsen för åren 1948 och 1949 beräknade vakanserna komme att bliva avsevärt färre till antalet.

Svenska stadsförbundets sjukvårdsdelegation, som avgivit yttrande å förbundets vägnar, har i detta yttrande anfört, att det enda effektiva botemedlet mot tandläkarbristen vore en ökning av antalet undervisningsplatser för tandläkare. Därest redan hösten 1942, när spörsmålet om en obligatorisk tjänstgöring för tandläkare närmare diskuterades, omedelbara kraftåtgärder vidtagits, hade frågan numera kunnat komma i ett helt nytt läge. I stället syntes onödig tid ha försuttits; tillgången på tandläkare för folktandvården hade t. o. m. blivit mindre än för tre år sedan. Delegationen ville därför understryka behovet av skyndsamma åtgärder för en ökning av undervis-

ningsplatserna. Beträffande »praktikårets» värde ur utbildningssynpunkt har delegationen anfört följande.

Även delegationen anser det naturligt, om vederbörande tandläkare efter genomgången av tandläkarinstitutet skaffa sig ytterligare praktik, innan de etablera sig som självständiga tandläkare. Delegationen har emellertid tidigare bestämt avstyrkt, att en eventuell praktiktjänstgöring finge förläggas till s. k. enmanspolikliniker. Den nyexaminerade tandläkaren måste hava möjlighet att konsultera äldre kollegor. Betänkligt är därför att icke mindre än 53 av 171 praktiktjänstgörande tandläkare varit knutna till enmanspolikliniker. För den allmänna tandvårdens standard kan detta icke vara rekommendabelt. Praktiken blir också ur utbildningssynpunkt ett slag i luften. Delegationen vill därför bestämt avstyrka, att, därest lagen skulle proloungeras, de nyexaminerade tandläkarna få tjänstgöra på enmanspolikliniker.

Liksom tidigare må för övrigt det påpekandet göras, att begränsningen om att tjänstgöringen skall ske inom folktandvården bör bortfalla och bestämmelserna i stället så utformas, att tjänstgöringen kan förläggas till antingen folktandvården eller annan socialtandvård, exempelvis skoltandvård eller sådan vård, som meddelas vid Eastmaninstitutet i Stockholm.

Odontologiska föreningen har uttalat, att den framtida utbyggnaden av folktandvården borde i större utsträckning än hittills skett inriktas på att säkerställa tillgången på frivillig arbetskraft. En från början rätt lagd upplysning och propaganda om dels folktandvårdens ideella syfte och dels folktandvårdstjänsternas fördelar för den unge tandläkaren ur utbildningstekniska och ekonomiska synpunkter skulle ha skapat ett för folktandvården gynnsammare läge än nu vore fallet. En upplysningsverksamhet efter dessa linjer i förening med flera och större stipendier m. m. skulle sannolikt leda till önskat resultat utan tillgripande av fortsatta tvångsåtgärder. På anförda skäl har föreningen vidare anfört farhågor för att ett bibehållande av föreskrifterna om »tvångsåret» kunde menligt påverka rekryteringen av tandläkarestuderande.

Även *Sveriges tandvårdsinspektörsförening* har förklarat sig icke anse det lämpligt att folktandvårdens vidare uppbyggande gjordes beroende av en tvångslag samt att en vidare utbyggnad borde ske först när tjänsterna kunde besättas med frivilligt sökande tandläkare. Föreningen ville därför uttala, att om det vore oundgängligen nödvändigt att giva lagen förlängd giltighetstid för att kunna besätta de nu inrättade tjänsterna inom folktandvården, förlängningen dock borde ske endast för ett år. Samtidigt borde emellertid skyndsamma åtgärder vidtagas för att snarast möjligt avhjälpa de brister, som vidlåde tandläkarnas anställnings- och avlöningsförhållanden i vissa hänseenden. Detta skulle i så hög grad stimulera rekryteringen till folktandvården, att lagen om viss begränsning av legitimation som tandläkare skulle visa sig vara obehövlig.

Tjänstemännens centralorganisation har i sin skrivelse i ämnet likaledes ansett önskvärt, att andra åtgärder än en förlängning av tvångslagen till-

grepes för att möjliggöra en ökad rekrytering till folktandvården. Enligt centralorganisationens mening vore det att slå in på en mycket farlig väg, om erhållande av viss utbildning skulle medföra skyldighet att efter utbildningens slut fullgöra vissa tjänster åt det allmänna. Det finge anses vara något för svensk rättsuppfattning främmande att en viss grupp av medborgare av statsmakterna ålades att fullgöra tjänsteuppgifter för det allmänna. De enda undantag som i detta hänseende borde ifrågakomma vore den allmänna värnplikten och tjänsteplikten vid krig eller krigsfara.

Departementschefen.

Redan i samband med tillkomsten av 1943 års lag om viss begränsning av legitimation som tandläkare framhöll jag, att förverkligandet av tanken på en allmän folktandvård måste anses som en angelägenhet av synnerlig vikt samt att det ur allmän synpunkt vore en allvarlig företeelse, att den bristande rekryteringen av tandläkare till folktandvården i väsentlig utsträckning omöjliggjorde förverkligandet av de anslagsbeviljande myndigheternas beslut om inrättandet av folktandvårdspolikliniker. Lagen tillkom i syfte att råda bot på det nödläge som sålunda förelåg. Av den redogörelse medicinalstyrelsen lämnat för den nuvarande situationen på folktandvårdens område framgår också, att, därest icke lagstiftningen genomförts, utbyggnaden av folktandvården skulle helt stagnerat. Antalet ordinarie distriktstandläkare är sålunda för närvarande praktiskt taget detsamma som vid tiden för lagens tillkomst. Den utbyggnad av folktandvården som sedan dess ägt rum är i och för sig av relativt obetydlig omfattning och den har möjliggjorts endast tack vare skyldigheten för nyexaminerade tandläkare att — till följd av legitimationens begränsning eller på grund av erhållna stipendier — tjänstgöra viss tid inom folktandvården i förening med den tillfälligheten att ett icke ringa antal utländska tandläkare under de senaste åren såsom flyktingar sökt sig hit till landet och kunnat tagas i anspråk för tjänstgöring inom folktandvården. I vad mån man framdeles kan räkna med att på sistnämnda sätt fylla vakanta tandläkartjänster inom folktandvården är uppenbarligen ovisst.

1943 års lagstiftning gäller till och med den 30 september 1946. Vid bedömning av frågan huruvida lagens giltighetstid bör förlängas måste till en början fastslås att man under de närmaste åren icke torde kunna räkna med någon nämnvärt ökad frivillig rekrytering till folktandvården. Antalet nyexaminerade tandläkare har under de senaste åren till följd av olika omständigheter varit lägre än normalt. Värnplikts- och beredskapstjänstgöring har för många tandläkarstuderande fördröjt avläggandet av tandläkarexamen, och ombyggnaden av tandläkarinstitutet har därjämte medfört en tillfällig minskning av examinationskapaciteten. Denna har dock numera utökats från 90 till 120 nya tandläkare om året. Enligt beslut vid 1945 års riksdag skall vidare från och med den 1 januari 1948 inrättas ett nytt tand-

läkarinstitut med en årlig examinationskapacitet av 80 tandläkare, i samband varmed beslut fattats om antagande från och med vårterminen 1946 av ytterligare 40 tandläkarstuderande. Riksdagen bar vidare i princip beslutat inrättandet framdeles av ytterligare ett tandläkarinstitut. De åtgärder som sålunda vidtagits för att öka tillgången på tandläkare komma emellertid icke att göra sig märkbara under de närmaste åren. Det årliga tillskottet av nyexaminerade tandläkare kan först år 1948 förväntas uppgå till det antal som motsvarar det hittillsvarande tandläkarinstitutets utökade examinationskapacitet och de övriga åtgärderna komma att få någon verkan tidigast år 1950.

Medicinalstyrelsen har på grundval av gjorda beräkningar angående tillgången på tandläkare för folktandvårdens behov under åren 1946—49 kommit till den uppfattningen, att utan en förlängning av giltighetstiden för 1943 års lag verksamheten vid redan upprättade folktandvårdspolikliniker icke kan upprätthållas i nuvarande omfattning och att även med en dylik förlängning folktandvårdsverksamheten kan ytterligare utbyggas i endast obetydlig omfattning.

Mot medicinalstyrelsens beräkningar har Sveriges tandläkarförbund invänt, att styrelsen icke tagit hänsyn till den ökade skyldighet att tjänstgöra inom folktandvården, som kunde komma att föreligga på grund av stipendier, som komme att utdelas under de närmaste åren. I anledning härav har medicinalstyrelsen under hand upplyst, att av de 88 tandläkarstuderande, vilka beräknas avlägga tandläkarexamen under år 1947, 70 redan erhållit stipendier ett eller flera år och att de övriga 18, oaktat de haft tillfälle söka stipendium minst två gånger, underlåtit att begagna sig av denna möjlighet. Av de studerande som beräknas avlägga examen år 1948 ha, trots att två tillfällen att söka stipendier förelegat för dem, endast 16 velat binda sig för stipendietjänstgöring. Styrelsen har vidare anmärkt, att antalet stipendiesökande år 1945 varit lägre än år 1944, varför styrelsen ifrågasatt om man vågade räkna med något större antal stipendiesökande ur denna årsklass. Vad slutligen anginge stipendiaternas antal i den årsklass, som komme att utexamineras år 1949, har styrelsen ansett det för närvarande ej kunna göras något säkert antagande härom.

Vad medicinalstyrelsen sålunda anfört synes mig giva vid handen, att man, åtminstone beträffande åren 1947 och 1948, för folktandvårdens del måste räkna med ett nödläge av samma art som förelåg vid genomförandet av 1943 års lagstiftning. Andra åtgärder för att råda bot på detta nödläge än att bibehålla skyldighet för de nyexaminerade tandläkarna att under viss tid tjänstgöra inom folktandvården torde icke stå till buds. De åtgärder som av olika remissinstanser föreslagits för att stimulera rekryteringen av tandläkare till folktandvården kunna uppenbarligen icke leda till någon förbättring av läget förrän på ganska lång sikt. I detta sammanhang vill jag påpeka att jag, såsom ock av mig framhållits i svar på en vid 1945 års riksdag fram-

ställd interpellation, har för avsikt att inom den närmaste framtiden söka få till stånd en översyn av samtliga författningar och anordningar som beröra folktandvården.

De betänkligheter som kunna föreligga mot att giva lagen fortsatt giltighet synas böra ställas i belysning av de sålunda angivna förhållandena. Till den del dessa betänkligheter äro av samma principiella innebörd som de, vilka anfördes i samband med lagstiftningens tillkomst, saknar jag anledning att gå in på desamma. Vad i övrigt anförts mot en förlängning av lagens giltighetstid synes mig icke heller vara av den beskaffenhet att det kan uppväga önskvärdheten av ett upprätthållande och fortsatt utbyggande av folktandvården.

Medicinalstyrelsen har föreslagit att 1943 års lag gives förlängd giltighet under ytterligare tre år. Med hänsyn till de omständigheter som föreligga vill jag emellertid föreslå, att den förlängda giltighetstiden begränsas till två år i avvaktan på den vidare utvecklingen och särskilt den omfattning i vilken tandläkarstuderande genom sökande av stipendier — vare sig statliga sådana eller stipendier beviljade av folktandvårdens huvudmän — komma att för framtiden binda sig för tjänstgöring inom folktandvården. Någon ändring i lagen i samband med förlängningen av dess giltighetstid torde, såsom medicinalstyrelsen funnit, ej vara påkallad.

II. Stipendier och andra åtgärder.

Medicinalstyrelsen.

Utöver förlängning av 1943 års lag om viss begränsning av legitimation som tandläkare har medicinalstyrelsen, såsom tidigare nämnts, föreslagit att i kungörelsen den 29 juli 1943 omförmälda stipendier för blivande distriktstandläkare m. fl. måtte framdeles utgå med 2 000 kronor årligen, varjämte styrelsen föreslagit en utökning av antalet stipendier för den händelse ett ökat antal tandläkarstuderande komme att antagas från och med vårterminen 1946. I sistnämnda hänseende har styrelsen sålunda — under erinran att styrelsen i skrivelse den 31 augusti 1945 föreslagit anvisande av anslag till 170 stipendier under nästkommande budgetår — hemställt om en utökning av detta antal till 210. I enlighet med vad sålunda anförts har styrelsen hemställt att för nästkommande budgetår måtte anvisas ett anslag till stipendier för blivande distriktstandläkare å 340 000 kronor eller, därest ett ökat antal tandläkarstuderande komme att antagas från och med vårterminen 1946, 420 000 kronor.

I samband med sitt förslag om höjning av stipendiebeloppen har styrelsen uttalat att en dylik höjning i viss mån syntes betingad även av de höga studiekostnaderna vid tandläkarinstitutet. Styrelsen har vidare ansett önskvärdt att de sakkunniga för utredning rörande tandläkarundervisningens or-

ganisation och därmed sammanhängande utbildnings- och lokalfrågor finge skyndsamt utreda frågan om nedbringande av studiekostnaderna vid tandläkarinstitutet. I syfte att ytterligare stimulera rekryteringen av tandläkare till folktandvården har styrelsen jämväl uttalat sig för en höjning av de för närvarande fastställda minimilönerna för distriktstandläkare. Härutinnan har styrelsen anført, att den snabba utveckling på löneområdet som ägt rum under senare år medfört att distriktstandläkarlönerna icke kunde anses tillfredsställande för rekrytering av de mera kvalificerade tandläkarna.

Yttrandena.

Statskontoret har förklarat sig icke kunna på grundval av den föreliggande utredningen förorda en höjning av stipendiebeloppen i enlighet med vad medicinalstyrelsen föreslagit. Icke heller har ämbetsverket funnit bärande skäl föreligga för vidtagande av speciella åtgärder för en sänkning av studiekostnaderna för tandläkare samt därutinnan framhållit att tandläkarna — även de som tjänstgjorde inom folktandvården — torde tillhöra en av de bäst betalda av de vid universitet eller högskola utbildade yrkesgrupperna. Frågan om en allmän sänkning av utbildningskostnaderna för de akademiska yrkena, för vilket givetvis kunde åberopas starka skäl, borde enligt statskontorets mening upptagas till övervägande i ett sammanhang.

En höjning av stipendiebeloppens storlek och antal i enlighet med vad medicinalstyrelsen föreslagit tillstyrkes däremot av *svenska stadsförbundets sjukvårdsdelegation*, som även ansett, att den av medicinalstyrelsen föreslagna särskilda utredningen angående studiekostnaderna för blivande tandläkare skyndsamt borde komma till stånd.

Svenska landstingsförbundet har likaledes tillstyrkt medicinalstyrelsens nu ifrågavarande förslag samt därvid anført:

Det har ofta klagats över de höga studiekostnaderna vid tandläkarinstitutet. I syfte att underlätta även för mindre bemedlade att ägna sig åt tandläkareyrket, synes det även enligt styrelsens mening påkallat, att åtgärder vidtagas för att förbilliga utbildningen. Det torde vara dålig ekonomi för det allmänna att upprätthålla höga undervisningsavgifter, för vilka de utbildade tandläkarna sedan vilja tillfullo hålla sig skadeslösa genom krav på ökade löner. Det förefaller därför vara ett rimligt önskemål, att terminsavgifterna slopas. Även i övrigt bör denna utbildning stödjas genom stipendier åt eleverna. Ur denna synpunkt finnes intet att erinra mot den av medicinalstyrelsen föreslagna ökningen av de statliga stipendiernas såväl antal som belopp.

Förbundet har vidare instämt i medicinalstyrelsens uttalande att de nuvarande minimilönerna inom folktandvården vore för låga för att säkerställa en tillfredsställande rekrytering. Tandläkarnas löner låge enligt en mellan landstingens centrala lönenämnd och Sveriges kommunaltjänstemannaförbund år 1944 träffad överenskommelse väsentligt över minimilönen. Enligt

gällande avlöningsgrunder torde man kunna räkna med att en tandläkare med normal arbetskapacitet komme upp i en inkomst av omkring 15 000 kronor om året och exempel saknades icke på att tandläkare uppnått inkomster över 20 000 eller i undantagsfall 30 000 kronor om året. Denna löneförbättring hade emellertid landstingen ensamma fått svara för. En höjning av minimilönerna och en ökning i samband därmed av statens bidrag till tandläkarnas avlöning vore sålunda påkallad.

Odontologiska föreningen har förklarat att en fördubbling av de årliga stipendiebeloppen givetvis vore ägnad att i sin mån stimulera intresset för folktandvården bland de blivande tandläkarna. Föreningen ville för sin del föreslå, att stipendier skulle kunna tilldelas även sådana nyexaminerade tandläkare som vore villiga att kvarstanna i folktandvården och under studietiden icke åtnjutit stipendium. En justering av distriktstandläkarnas löneförmåner skulle otvivelaktigt också skapa ökad efterfrågan på folktandvårdstjänster. Enligt föreningens uppfattning skulle speciellt de unga tandläkarnas intresse för folktandvården öka genom en höjning och lämplig avvägning av tantiemförmånerna så att den personliga dugligheten premierades i högre grad än vad med nu tillämpade lönesystem vore fallet. Möjligheten till efter hand mer ökade inkomster skulle säkerligen vinna många av de unga tandläkare för folktandvården, vilka nu på grund av större utvecklingsmöjligheter föredroge att ägna sig åt privat tandvård.

Med hänsyn särskilt till rekryteringen av tandläkare till distriktstandläkaretjänster i Norrland har *norrlandskommittén* i sin i det föregående omnämnda skrivelse ifrågasatt införande av vissa ytterligare föreskrifter angående villkoren för åtnjutande av stipendier. Kommittén har sålunda erinrat att behovet av en utbyggnad av folktandvården vore mycket olika på olika platser samt därvid anfört följande.

Å ena sidan finnas åtskilliga platser där folktandvård saknas, men där tandvårdsbehovet likväl blivit i avsevärd utsträckning tillgodosett på andra vägar, exempelvis genom kommunal tandvård eller genom privatpraktiserande tandläkare. Å andra sidan finnas platser, där behovet av en utbyggnad av folktandvården är särskilt trängande därför att varje möjlighet att erhålla tandvård inom överkomligt avstånd från hemorten saknas. Behovet av en utbyggnad av folktandvården är vidare beroende av befolkningens tandförhållanden samt av dess ekonomiska möjligheter att anlita privatpraktiserande tandläkare etc. Kommittén erinrar även om sådana orter som på grund av avflyttning av tandläkare (i allmänhet tandläkare med obligatorisk tjänstgöring) fått avbryta påbörjad skoltandvård och som därför äro i behov av en kontinuerlig tandvård för att vidmakthålla de vunna resultaten. Det synes givetvis särskilt angeläget, att folktandvården i första hand utbygges i sådana trakter, som nyss angivits. Det nuvarande stipendiesystemet ger emellertid inga garantier för att så kommer att ske. *Norrlandskommittén* vill med hänsyn till det anförda ifrågasätta, om icke stipendiaterna i första hand borde dirigeras till dylika platser. Detta synes enklast kunna ske genom att de studerande såsom villkor för erhållande av stipendium fingo förbinda sig att i första hand fullgöra stipendiattjänstgöringen å någon av

de platser där tandvårdsbehovet enligt medicinalstyrelsens prövning vore särskilt trängande. Urvalet av de platser, som stipendiaterna skulle få välja emellan, skulle givetvis justeras efter hand som folktandvården utbyggdes. Det synes kommittén icke obilligt, att en studerande, som tillerkännes så stora förmåner som medicinalstyrelsen föreslagit (2 000 kronor per år) får under viss begränsad tid vid anställning i allmän tjänst finna sig i en sådan inskränkning av sin valfrihet i fråga om arbetsplats. Man måste visserligen som följd härav räkna med att stipendierna bliva mindre lockande, men kommittén finner dock antagligt, att den avsevärda ökningen av stipendiebeloppet, som föreslagits (från 1 000 till 2 000 kronor) väl böra kunna uppväga den minskade valfriheten. Det må för övrigt anmärkas, att de stipendiesökande icke heller enligt gällande bestämmelser kunna med säkerhet räkna med placering vid någon speciell klinik.

Kommittén har ytterligare anfört följande.

För att förebygga onödiga omflyttningar synes stipendiaterna böra förbinda sig att fullgöra tjänstgöringen under det obligatoriska året på samma ort som stipendiattjänstgöringen.

Graderingen i angelägenhetsgrader av de olika tjänsterna inom folktandvården bör självfallet vidtagas i samråd med landstingen så att dessa i god tid kunna iordningställa ett erforderligt antal kliniker på de platser där vid nämnda samråd behovet befinnes vara särskilt trängande. Ett dylikt samarbete synes erforderligt även med hänsyn till att vissa landsting bevilja tilläggsstipendium eller lån eller bådadera till studerande, som förbinda sig att tjänstgöra inom landstingets folktandvård. Därest en av statsmakterna dirigerad stipendiattjänstgöring kommer till stånd synes nämligen landstingen knappast böra bevilja dylika stipendier eller lån förrän de med medicinalstyrelsen diskuterat sina aktuella utbyggnadsplaner. Det skulle eljest kunna tänkas förekomma, att en landstingsstipendiat, som samtidigt erhållit statsstipendium, icke kan fullgöra sitt åtagande gentemot landstinget, emedan ingen av landstingets tjänster placerats bland de aktuella tjänsterna på medicinalstyrelsens lista, då stipendiaten avlägger examen.

Departementschefen.

Anslaget till stipendier för blivande distriktstandläkare är i gällande riksstat (femte huvudtiteln, punkt C 79) upplaget med 150 000 kronor. Enligt vad jag inhämtat har under innevarande läsår ingivits ansökningar om stipendier av omkring 155 vid tandläkarinstitutet inskrivna studerande. Under närmast föregående läsår var antalet sådana ansökningar 172. Antalet har alltså nedgått något, men överstiger alltså det antal stipendier för vilket medel beräknats. För att stimulera de studerande att ansöka om stipendier synes mig vid sådant förhållande den av medicinalstyrelsen ifrågasatta fördubblingen av stipendiernas storlek icke för närvarande erforderlig. Jag kan för den skull icke förorda styrelsens ifrågavarande förslag. Däremot synes det mig rimligt att på grund av att från och med innevarande vårtermin ytterligare 40 tandläkarstuderande antagits medel beräknas för ett något ökat antal stipendier, förslagsvis 170. Jag förutsätter därvid att, därest antalet ansök-

ningar om stipendier för läsåret 1946/47 kommer att överstiga 170, hinder icke bör möta för Kungl. Maj:t att medgiva utdelande av ytterligare det antal stipendier, som kan finnas erforderligt. I enlighet med det anförda torde alltså ifrågavarande anslag för nästkommande budgetår bära uppföras med ett till 170 000 kronor förhöjt belopp. Att, såsom norrlandskommittén ifrågasatt, förbinda stipendierna med särskilda villkor beträffande tjänstgöringsorten synes mig icke för närvarande bära ifrågakomma.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår ha såväl medicinalstyrelsen som vissa av remissinstanserna föreslagit särskilda åtgärder för att stimulera rekryteringen av tandläkare till folktandvården. Medicinalstyrelsen har i samband härmed förordat, att särskild utredning verkställas i syfte att nedbringa studiekostnaderna vid tandläkarinstitutet. I likhet med statskontoret är jag av den uppfattningen att en dylik utredning bör ses i samband med frågan om en sänkning av utbildningskostnaderna för övriga studerande vid universitet och högskolor. I allt fall torde resultatet av 1944 års tandläkarutbildningssakkunnigas utredningsarbete bära avvaktas innan särskilda åtgärder i förevarande hänseende vidtagas. Vad angår övriga åtgärder som förordats i syfte att göra tjänsterna inom folktandvården mera lockande ha åtskilliga synpunkter framkommit, som synas förtjänta av beaktande. Utan närmare utredning i ämnet är jag dock icke beredd att taga ställning till de framkomna förslagen utan torde dessa bära bli föremål för övervägande vid den allmänna översyn av folktandvårdsförfattningarna, som jag enligt vad jag i det föregående omnämnt ämnar söka få till stånd.

Hemställan.

Föredragande departementschefen hemställer härefter, att för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet lagrådets utlåtande måtte genom utdrag av protokollet inhämtas över ett inom socialdepartementet upprättat förslag till *lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 467) om viss begränsning av legitimation som tandläkare* av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.¹

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Nils Hedfors.

¹ Detta lagförslag, som är lika lydande med det vid propositionen fogade lagförslaget, har här utslutits.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 5 mars 1946.

Närvarande:

regeringsrådet KELLBERG,
justitieråden GULDBERG,
EKBERG,
SANTESSON.

Enligt lagrådet den 26 februari 1946 tillhandakommet utdrag av protokoll över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 22 februari 1946, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till lag *angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 467) om viss begränsning av legitimation som tandläkare.*

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av t. f. chefen för rättsavdelningen i socialdepartementet revisionssekreteraren L. G. Ohlsson.

Regeringsrådet *Kellberg* samt justitieråden *Guldberg* och *Santesson* anförde:

Vid antagandet av 1943 års lag om viss begränsning av legitimation som tandläkare framhölls med styrka, att lagen, mot vilken kunde resas vägande principiella betänkligheter, borde gälla endast såsom ett provisorium. Enligt det remitterade förslaget skall lagen nu erhålla fortsatt giltighet till och med den 30 september 1948, och av den förebragta utredningen framgår, att även efter nämnda tidpunkt svårigheter komma att möta att tillgodose behovet av tandläkare inom folktandvården. Vid sådant förhållande kan starkt ifrågasättas, huruvida det är riktigt att nu förlänga lagens giltighetstid. Då vissa av de omständigheter, som föranledde lagens antagande, ännu äro för handen och ett upphörande av den på lagen grundade tjänstgöringsskyldigheten skulle allvarligt äventyra folktandvården, synes dock förslaget icke böra avstyrkas. Det är emellertid angeläget, att åtgärder snarast vidtagas för att på annat sätt bereda tillgång till erforderligt antal kvalificerade tandläkare för folktandvårdens upprätthållande.

Justitierådet *Ekberg* yttrade:

Efter beredskapens avveckling ha förutsättningarna för ifrågavarande lagstiftning så förändrats, att densamma, som innebär ett allvarligt avsteg från gällande rättsgrundsatser, icke kan försvaras. Jag avstyrker fördens skull, att förslaget upphöjes till lag.

Ur protokollet:
Bertil Crona.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 8 mars
1946.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, ERLANDER, DANIELSON, VOUGT, MYRDAL, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG.

Efter gemensam beredning med cheferna för justitie-, finans- och ecklesiastikdepartementen anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, lagrådets den 5 mars 1946 avgivna utlåtande över det till lagrådet den 22 februari 1946 remitterade förslaget till *lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 467) om viss begränsning av legitimation som tandläkare* samt anför därvid följande.

Tre av lagrådets ledamöter ha ansett sig icke böra avstyrka det remitterade förslaget. En ledamot har däremot avstyrkt, att förslaget upphöjes till lag, under åberopande av att förutsättningarna för ifrågavarande lagstiftning efter beredskapens avveckling så förändrats, att lagen, som innebure ett allvarligt avsteg från gällande rättsgrundsatser, icke kunde försvaras. Även förstnämnda ledamöter ha på anförda skäl ansett det kunna starkt ifrågasättas, huruvida det vore riktigt att förlänga lagens giltighetstid, och funnit angeläget, att åtgärder snarast vidtoges för att på annat sätt bereda tillgång till erforderligt antal kvalificerade tandläkare för folktandvårdens upprätthållande.

Av vad jag förut anført i detta ärende torde framgå, att jag funnit de principiella betänkligheter, som otvivelaktigt kunna hysas mot den här ifrågavarande lagstiftningen, böra vika för angelägenheten att upprätthålla och i görlig mån utbygga folktandvården. Denna min uppfattning har delats av lagrådets flesta ledamöter. I anledning av vad en skiljaktig ledamot av lagrådet yttrat vill jag framhålla, att de återverkningar på utbildningen av nya tandläkare, som förorsakats av beredskapsförhållandena, alltjämt äro i viss mån kännbara och att denna omständighet endast var en bland dem, som leddé till genomförandet av 1943 års lagstiftning.

Jag vill erinra om att jag vid anmälan den 22 februari 1946 av förevarande ärende förordat, att å riksstaten för nästa budgetår det under femte huvudtiteln upptagna förslagsanslaget till Stipendier för blivande distrikts-tandläkare m. fl. upptages med ett till 170 000 kronor förhöjt belopp.

Under åberopande av vad sålunda anförts får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte genom proposition

dels, jämlikt § 87 regeringsformen, till antagande förelägga riksdagen förenämnda förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 467) om viss begränsning av legitimation som tandläkare,

dels ock föreslå riksdagen att å riksstaten för budgetåret 1946/47 under femte huvudtiteln till Stipendier för blivande distriktstandläkare m. fl. anvisa ett förslagsanslag av kronor 170 000.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdde hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:
Bengt Söderqvist.